

ВІД КОНФЛІКТУ ДО КОМПРОМІСУ: МЕДІАЦІЯ ТА МИРОВА УГОДА У ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Яніцька І. А.

ВСТУП

Згідно зі ст. 55 Конституції України¹, кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права. Стаття 124 Основного Закону закріплює можливість використання альтернативних способів вирішення спорів, передбачаючи, що законом може бути встановлено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору. З урахуванням положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (ст. 6 про право на справедливий судовий розгляд у розумний строк), поширення позасудових способів врегулювання спорів набуває не лише юридичного, а й соціального значення. Такий підхід розвантажує суди, знижує тривалість розгляду справ, забезпечує збереження ділових і особистих стосунків сторін, а також сприяє розвитку культури мирного розв'язання конфліктів.

Сучасний етап розвитку національної правової системи характеризується посиленням уваги до альтернативних способів вирішення конфліктів, які пройшли тривалий еволюційний шлях формування в історії правових інститутів². Пошук ефективних, менш формалізованих та більш гнучких механізмів захисту прав та інтересів суб'єктів правовідносин зумовлює активне впровадження примирних процедур у сферу цивільного судочинства.

З-поміж існуючих альтернативних способів вирішення спорів (далі АСВС) особливе місце посідають медіація та мирова угода як форми досягнення згоди між сторонами в цивільному процесі³. Незважаючи на спільну мету – мирне врегулювання конфлікту, добровільність,

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

² Шведова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. Вісник НААУ. 2024. № 1-2. С. 57–66. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>; Прущак В. Є. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики* : 2019. Вип. 34. С. 90-95. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/974ca498-d426-42b4-bc02-259c0d80eeb4/content>

³ Голобородько Д. В. Структура та види медіаційної діяльності. Держава та регіони. Серія: Право. 2022. № 4 (78). С. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.31>

диспозитивність сторін, прагнення до мирного розв'язання конфлікту – ці інструменти істотно різняться за певним переліком ознак.

В Україні, на тлі курсу на європейську інтеграцію та вдосконалення системи правосуддя, інститути альтернативного врегулювання спорів, зокрема медіація та мирова угода набувають дедалі більшого значення. Прийняття Закону України «Про медіацію» створило нормативну базу для функціонування цієї форми примирення, що узгоджується із положеннями Директиви 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. Мирова угода, натомість, традиційно передбачена Цивільним процесуальним кодексом України (статті 207–208 ЦПК України)⁴, де вона розглядається як окремий процесуальний інститут із чітко визначеним порядком затвердження судом та наслідками для провадження у справі⁵.

Актуальність розвитку АСВС в Україні особливо посилилася в умовах воєнного стану, запровадженого у зв'язку з повномасштабною збройною агресією російської федерації. Зруйнована інфраструктура, припинення роботи судів у окремих регіонах, обмежений доступ до правосуддя, переміщення осіб та блокування процесів зумовили необхідність розвантаження судової системи⁶. У таких умовах мирні форми врегулювання спорів – медіація та мирова угода – виступають важливим компенсаторним механізмом підтримки правової рівноваги, економічної активності та соціального миру.

У цьому контексті актуальним постає питання порівняльної характеристики медіації та мирової угоди як інститутів, що формують сучасну парадигму примирного правосуддя в системі реформування системи правосуддя. Комплексний порівняльний аналіз медіації та мирової угоди має важливе теоретичне та практичне значення. Він дасть змогу виявити сильні й слабкі сторони кожного з інститутів, оцінити ефективність їх застосування в українських реаліях, окреслити перспективи розвитку альтернативних способів врегулювання конфліктів та виробити пропозиції для вдосконалення законодавства і правозастосування, що загалом сприятиме підвищенню рівня доступу до правосуддя та розвитку культури мирного врегулювання спорів в Україні.

⁴ Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

⁵ Давидова І. В. Медіація чи мирова угода: особливості застосування при вирішенні спорів. *Актуальні питання юриспруденції*. 2023. № 3. С. 119–122. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/22.pdf>; <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.22>

⁶ Давидова І. В., Білошкурський М. М. Деякі особливості нормативно-правового забезпечення медіації та діяльності медіаторів. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 51. С. 83–87. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ce9dc2ab-b0e2-47ef-8e56-f416069ea14d/content>; DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v051.2023.14>

Дослідження медіації та мирової угоди здійснюються багатьма українськими й зарубіжними науковцями. Значну увагу дослідженню базових положень теорії про угоду в цілому та мирову угоду в цивільному процесі зокрема приділяли вітчизняні науковці: Ю. В. Білоусов, Т. В. Боднар, О. Г. Бортнік, М. В. Венецька, О. В. Дзера, В. В. Комаров, В. М. Косак, В. А. Кройтор, Н. С. Кузнєцова, Д. Д. Луспенник, В. В. Луць, Ю. Д. Притика, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, М. М. Ясинок та ін

У працях таких науковців, як І. Гориславська, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, О. Г. Бортнік, О. Б. Верба, М. Б. Гарієвська, Д. Л. Давиденко, І. В. Давидової, А. Г. Давтян, Ю. Д. Притика, С. Я. Фурса, М. Й. Штефан, та інші розглядаються доктринальні засади мирової угоди в цивільному процесі, акцентуються її правова природа, умови укладення й наслідки затвердження судом. Дослідження медіації як форми альтернативного врегулювання спорів представлено у працях Л. Островської, С. Сулейманової Є. Кравченка та І. Назаренко, а на міжнародному рівні – у дослідженнях L. Boulle, P. Carnevale, C. W. Moore, D. Pruitt, J. Folberg, M. Giacalone, S. S. Salehi а також у актах Європейської комісії з ефективності правосуддя (CEPEJ). У науковій літературі аналізуються питання добровільного характеру медіації, ролі посередника та ефективності медіативного підходу при врегулюванні цивільних спорів.

Як зазначає Ю. Мележик, у доктрині цивільного процесуального права питання розмежування понять «медіація», «врегулювання спору за участю судді» та «мирова угода» розглядалося у працях І. Бутирської, Є. Левицького, О. Можайкіної, Н. Петренко, Т. Степанової та інших дослідників⁷. Проте більшість авторів зосереджувалася на аналізі окремого інституту – медіації, врегулювання спору за участю судді або мирової угоди, рідше – третейського розгляду⁸.

У зв'язку з цим *метою дослідження* є проведення комплексного порівняльного аналізу медіації та мирової угоди як альтернативних способів врегулювання спорів у цивільному процесі України. Такий аналіз дозволить виявити правову специфіку кожного інституту, оцінити ефективність їх застосування в умовах воєнного стану,

⁷ Мележик Ю. Врегулювання спору за участю судді, медіація, мирова угода, врегулювання спору в третейському суді як заходи альтернативного вирішення спорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 200-204. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/34.pdf>; <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.32>

⁸ Степанова Т. Щодо розмежування понять «медіація», «досудове урегулювання спору» та «урегулювання спору за участю судді». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/8.pdf#

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення нормативного регулювання та узгодження процесуальних наслідків їх застосування з міжнародними стандартами.

1. Становлення, правова природа медіації та її інституціоналізація в цивільному процесі

У світовій практиці для позначення інструментів альтернативного способу вирішення спорів (далі – АСВС) використовуються терміни: *alternative dispute resolution* (ADR), *effective dispute resolution* (EDR) та *amicable dispute resolution* (AmDR), які відображають підходи до ефективного, неформального та дружнього врегулювання конфліктів без судового втручання⁹. Ці підходи є поширеною реакцією на недоліки класичного судочинства: надмірну завантаженість судів, затягування процесів, високі витрати, емоційне виснаження учасників спору, ризики для конфіденційності.

Основною характеристикою АСВС є добровільність та неформальність процедур, справедливість, орієнтація на співпрацю, активна комунікація між сторонами та участь нейтрального посередника¹⁰.

Медіація, як одна з форм АСВС розглядається як більш гнучкий та неформалізований інструмент, що дозволяє забезпечити баланс інтересів сторін, мінімізувати витрати та досягти консенсусу. Як зазначає Д. Піддубний, «медіація – це реальна альтернатива судовим розглядам, яка дає сторонам можливість сісти за стіл переговорів як до початку суду, так і під час самого процесу»¹¹. **На думку О. Кармази, Т. Федоренко та Д. Позової, медіація вже вбудована в українське процесуальне законодавство (цивільне, господарське, адміністративне, кримінальне), і її потенціал слід активніше реалізовувати**¹².

⁹ Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. *Вісник НААУ*. 2024. № 1-2. С. 57–66. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>

¹⁰ Types of Alternative Dispute Resolution. Online Master of Legal Studies Programs: website. URL: <https://onlinemasteroflegalstudies.com/career-guides/dispute-resolution/types-alternative-dispute-resolution-adr/> ; Фідря Ю. О. Альтернативні способи вирішення спорів: теоретичні та практичні аспекти. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2024. Вип. 86: ч. 2. С. 242-247. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320323/310906> ; DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.37>

¹¹ Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 130–134. DOI: <https://doi.org/10.32782/chem.v3.2022.24>

¹² Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у

Сучасне розуміння інституту медіації сформувалося переважно у другій половині XX століття як відповідь на глобальні виклики, з якими зіткнулися традиційні системи судочинства. Надмірна завантаженість судів, тривалість розгляду справ, висока вартість судових процедур та їхній конфліктогенний характер зумовили необхідність пошуку альтернативних, більш гнучких та ефективних способів врегулювання правових суперечок.

Першим середовищем активного розвитку медіації стала англосаксонська правова система, зокрема у Сполучених Штатах Америки, Великій Британії та Австралії. Саме в цих країнах у середині XX століття сформувалися перші інституційно оформлені практики альтернативного вирішення спорів (ADR), які включали медіацію як ключовий інструмент мирного врегулювання конфліктів.

Первісно медіація застосовувалась переважно у справах, пов'язаних із сімейним правом – вирішення конфліктів між подружжям, суперечок щодо батьківських прав, усиновлення чи виховання дітей. Втім, з часом ефективність цього механізму була доведена і в інших сферах: трудових, комерційних, адміністративних, а також у справах міжнародного характеру. У цих контекстах медіація стала не лише способом вирішення спорів, а й інструментом збереження партнерських або суспільно значущих відносин.

У країнах континентальної Європи, де переважає романо-германська правова традиція, поширення медіації відбулося дещо пізніше. Проте цей процес був не менш інтенсивним і цілеспрямованим.

У 1996 році Леонід Ріскін, професор права Університету Міссурі, запропонував типологічну модель, яка дозволяє класифікувати стилі медіації за двома осями координат¹³: орієнтація медіатора на процес чи на результат (control over the process vs. control over the outcome); орієнтація на вузьке чи широке розуміння конфлікту (narrow vs. broad problem definition).

У пізніших роботах Ріскін сам визнавав, що його початкова модель є надто спрощеною і не враховує гібридні стилі або зміну стилю в динаміці сесії та не охоплює трансформативну чи наративну медіацію, які зосереджені на «широкому» розумінні конфлікту, але можуть бути нефасилітативними за процесом. В подальшому він розробив оновлену модель (2003), яка включає «continuum of mediator orientations» та гнучкішу побудову медіаційної практики.

законі. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2–4. С. 73–77. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.12>

¹³ Leonard L. Riskin, *Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed*, 1 Harv. Negot. L. Rev. 7 (1996).

Досьогодні однією з важливих ознак, що дозволяє класифікувати різні моделі медіації, є роль медіатора у процесі прийняття рішень¹⁴. Виділяють чотири провідні підходи: фасилітативний, оціночний, трансформативний та наративний. Кожна з моделей медіації відповідно до обраного підходу має власну філософію, процедуру, рівень залучення медіатора та сферу практичного застосування.

Запропонована класифікація медіаційних моделей демонструє гнучкість і багатоваріантність підходів до вирішення конфліктів. Вибір тієї чи іншої моделі залежить від :природи конфлікту (юридичний, міжособистісний, соціокультурний); типу взаємин між сторонами (одноразові чи тривалі); рівня емоційної напруги; очікувань сторін від процесу (компроміс, примирення, зміна ставлення).

У практичній площині часто відбувається синтез моделей, коли медіатор гнучко комбінує елементи фасилітативного, трансформативного чи оцінного підходів відповідно до динаміки процесу. Це породжує виникнення гібридних, технологічних моделей медіації і різноманітних оновлених класифікацій¹⁵.

Інститут медіації, як альтернативної форми вирішення спорів, поступово трансформувався з неформального механізму врегулювання конфліктів у повноцінну юридичну процедуру, закріплену в національному законодавстві багатьох країн. З огляду на глобальну тенденцію гуманізації правосуддя, питання законодавчого оформлення медіації набуває особливої актуальності у сфері цивільного процесу.

Порівняльний аналіз свідчить про значну варіативність моделей нормативного регулювання медіації. Деякі держави (Італія, Китай) використовують обов'язкову медіацію в окремих категоріях справ, тоді як інші (Велика Британія, Німеччина) надають перевагу добровільності. Спільною тенденцією є посилення інституціональної підтримки, впровадження професійних стандартів та прагнення до інтеграції медіації в судову систему з метою гуманізації та оптимізації правосуддя.

Яскравим прикладом реалізації медіації є Австрія, яка стала однією з перших європейських країн, що здійснила законодавче регулювання діяльності медіаторів. На початку 2000-х років у цій державі було ухвалено спеціальний Закон «Про цивільно-правову медіацію», який заклав основу професіоналізації медіації. Закон передбачив конкретні

¹⁴ Models of Mediation. URL: <https://www.stevehindmarsh.co.uk/help-and-advice/models-of-mediation/>

¹⁵ Shonk K. Types of Mediation: Choose the Type Best Suited to Your Conflict. URL:<https://www.pon.harvard.edu/daily/mediation/types-mediation-choose-type-best-suited-conflict/>; Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. 2024. № 1-2. С. 57-65. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>

кваліфікаційні вимоги до медіаторів – зокрема, вік (не менше 28 років), тривалість навчання (щонайменше 200 академічних годин у сертифікованому навчальному центрі), а також обов’язковість реєстрації у спеціальному реєстрі, який веде Верховний регіональний суд. В Австрії існують чотири принципи медіації: професіоналізм, нейтральність, спрямованість на результат, відповідальність сторін у вирішенні спору¹⁶.

Можна констатувати, що становлення інституту медіації стало реакцією на системні проблеми традиційного судочинства. Цей інститут перетворився не лише на правовий механізм, що сприяє деескалації спорів, а й на форму соціальної взаємодії, яка втілює цінності діалогу, поваги до думки іншого та прагнення до консенсусу. У цьому контексті медіація дедалі активніше інтегрується в правові системи держав світу, демонструючи потенціал у забезпеченні доступного, справедливого та людяного правосуддя.

Поняття «медіація» отримало нормативне закріплення на міжнародному рівні в низці ключових документів, які сформували європейське та глобальне бачення альтернативного врегулювання спорів. Ці акти не лише визначають базові характеристики медіації, але й встановлюють принципи, яких мають дотримуватися держави при імплементації відповідних процедур у національні правові системи.

Одним із перших документів, що на рівні Ради Європи надало визначення медіації, стала **Рекомендація Rec(2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи**¹⁷. У ній медіація розглядається як процес вирішення спору, в межах якого сторони за участю одного чи кількох нейтральних посередників (медіаторів) ведуть переговори для досягнення добровільної угоди з питань, що становлять предмет конфлікту. Таким чином, у рекомендаціях акцент робиться на діалогічному, добровільному характері процедури, а також на її спрямованості на примирення сторін.

Ключовим актом у сфері європейського права стала **Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 21 травня 2008 року щодо деяких аспектів медіації в цивільних і комерційних**

¹⁶ Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. 2024. № 1-2. С. 57-65. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>

¹⁷ Rec(2002)10 – Рекомендація Комітет міністрів державам-членам щодо медіації в цивільних справах (Ухвалена Комітетом міністрів 18 вересня 2002 року на 808-му засіданні заступників міністрів) [Non official translation / Traduction non-officielle] URL: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805b1312%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805b1312%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

справах¹⁸. Цей документ має нормативне значення для держав-членів ЄС та служить орієнтиром для країн, що прагнуть гармонізувати національне законодавство з європейськими стандартами, зокрема й України¹⁹.

У **пункті 6 Директиви** наголошується, що медіація здатна забезпечити **оперативне, економічно доцільне та конфіденційне вирішення спорів**, що здійснюється через процедури, адаптовані до індивідуальних потреб сторін. Особливо підкреслюється, що угоди, досягнуті в результаті медіації, мають **вищу ймовірність добровільного виконання**, а між сторонами зберігаються **дружні та стабільні відносини**.

Пункт 13 Директиви уточнює, що медіація має бути **добровільною процедурою**, у якій саме сторони несуть відповідальність за її перебіг, визначають формат, можуть змінювати або припиняти її в будь-який момент. Водночас, зазначається, що національні правові системи можуть передбачати **граничні строки** для медіаційних процедур, особливо коли медіація інтегрована в судовий розгляд. Крім того, суди повинні мати можливість **інформувати або рекомендувати сторонам звернення до медіації**, якщо така форма вирішення спору є доцільною у конкретному випадку.

У положеннях Директиви втілено **принципи добровільності, рівності сторін, гнучкості та конфіденційності**, що визначають зміст медіації як альтернативної процедури. Однак простежується й **опосередкований вплив суду**, зокрема через право встановлювати часові межі для проведення медіації або сприяти її ініціюванню.

У контексті правового регулювання сімейних спорів важливими є також положення **Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи № R (98) 1 «Про сімейну медіацію»**²⁰, яка акцентує на особливостях процедур примирення в делікатній сфері сімейних правовідносин.

Окрему увагу в теоретичних та практичних підходах до визначення медіації посідає **«Зелена книга» Комісії Європейських Співтовариств про альтернативне врегулювання спорів у цивільному та комерційному праві**, яка слугувала основою для формування європейської політики в сфері АСВС.

¹⁸ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. OJ. № L 136, 24.5.2008, с. 3 – 8. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng>

¹⁹ Калмикова Л. Медіація: модний тренд чи нагальна потреба? *Вісник НААУ* № 12 (97). 2023. с. 32–40. URL: <https://unba.org.ua/publications/8689-mediaciya-modnij-trend-chi-nagal-na-potreba.html>

²⁰ Recommendation No. R (98)1 on family mediation (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/1680747b77>

У сфері міжнародного комерційного права концепцію медіації розвиває **Типовий закон ЮНСІТРАЛ «Про міжнародну комерційну примирювальну процедуру» (2002)**²¹, який містить настанови щодо впровадження та застосування примирення на транскордонному рівні. Цей акт визначає медіацію як процедуру, під час якої сторони конфлікту, за сприяння посередника, прагнуть досягти взаємоприйняттого вирішення спору без звернення до суду чи арбітражу.

Таким чином, аналіз міжнародних актів дозволяє виділити базові риси медіації: **добровільність** і самостійність сторін у виборі процедури та умов; **нейтральність посередника**, який не приймає рішень, а лише сприяє діалогу; **конфіденційність** процедури; **адаптивність** до інтересів та потреб учасників спору; **можливість поєднання з судовими формами захисту прав** (зокрема, через процесуальні стимули або рекомендації суду щодо звернення до медіації).

Урахування цих положень є необхідним як для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, так і для формування ефективної правозастосовної практики у сфері альтернативного врегулювання спорів.

Інститут медіації в Україні розвивається в межах ширшої системи альтернативного вирішення спорів, як реакція на необхідність модернізації правосуддя та гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами. Початкові кроки у формуванні цього правового інституту відбувалися впродовж 1990–2000-х років, коли в українському суспільстві активізувалося обговорення можливостей реформування судової системи з метою підвищення її ефективності, відкритості та доступності.

Перші практики впровадження медіації в Україні були започатковані на громадському рівні завдяки ініціативам неурядових організацій. Уже в 1994 році в країні почали з'являтися перші організації, орієнтовані на розвиток посередницьких процедур. У 1995–1997 роках у низці регіонів України було реалізовано перші практичні моделі застосування медіації в різних сферах: трудових, комерційних, споживчих, освітніх, сімейних та інших спорах. Варто відзначити, що одним із перших прикладів інтеграції медіації в судову практику стало її використання в

²¹ UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation with Guide to Enactment and Use 2002. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/03-90953_ebook.pdf

цивільному процесі в місті Одеса у 1997 році, що свідчить про поступове визнання цієї процедури з боку державних інституцій²².

Переважна більшість ранніх ініціатив із впровадження медіації мали освітній та експериментальний характер. Йшлося, зокрема, про організацію пілотних програм при судах, реалізацію навчальних проєктів, створення локальних медіаційних центрів і запровадження системи професійної підготовки медіаторів. Одним із перших масштабних проєктів у цій сфері став проєкт за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), який реалізовувався в 1997–1999 роках.

Попри активний розвиток практичних підходів до застосування медіації, впродовж тривалого часу нормативно-правова база залишалася розрізненою та не містила чіткого визначення медіації як правової категорії. Законодавче оформлення інституту медіації на загальнонаціональному рівні стало предметом дискусій і поступової еволюції.

Поняття медіації поступово набуло правового оформлення в національному законодавстві України, що є свідченням інституціоналізації цього інституту в системі альтернативного врегулювання спорів.

Зокрема, у Державному стандарті соціальної послуги медіації, затвердженому наказом Міністерства соціальної політики України від 03 червня 2024 року № 269-Н, визначено, що згода на медіацію – письмова згода сторони наявного або ймовірного конфлікту/спору на отримання послуг з медіації, зафіксована в оціночній формі за результатами інформаційно-оціночної зустрічі з медіатором²³. Така згода є підставою для ініціювання процедури медіації та свідчить про її добровільний характер.

Подальший крок до нормативного оформлення медіації зроблено з ухваленням Закону України «Про медіацію»²⁴, який набрав чинності у 2021 році. У цьому Законі медіація визначається як добровільна, конфіденційна, позасудова, структурована процедура, у межах якої

²²Калашник Д. В., Калмиков М. Р., Шліхта О. М. Медіація і цивільне судочинство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 173-175. URL: http://lsei.org.ua/4_2023/41.pdf; <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/41>; Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ. Рада Європи. Київ, 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

²³Державний стандарт соціальної послуги медіації : Наказ Міністерство соціальної політики України від 03.06. 2024 № 269-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24#n4>

²⁴Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

сторони за допомогою одного або кількох медіаторів намагаються запобігти виникненню чи врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів. Закон уперше закріпив медіацію як самостійний правовий інститут, визначивши її основні принципи, сферу застосування, етичні засади професійної діяльності медіаторів та вимоги до їхньої підготовки.

У практиці судочинства позитивну оцінку медіації висловив і Верховний Суд України, зазначивши, що ця процедура є особливо ефективною у спорах, чутливих до збереження міжособистісних або ділових стосунків, а також таких, що пов'язані з ризиками репутаційних втрат (зокрема у сімейних, трудових, комерційних правовідносинах). Суд також підкреслив, що медіація може бути застосована на будь-якій стадії вирішення конфлікту або спору, що свідчить про її універсальний характер і гнучкість у правозастосовній практиці.

Таким чином, Закон України «Про медіацію» не лише формалізував відповідну процедуру, але й інтегрував її у чинну правову систему як інститут, що доповнює існуючі форми врегулювання спорів, зокрема, процесуальну мирову угоду. Це сприяє розвитку правової культури примирення, зниженню конфліктності у суспільстві та забезпеченню доступу до правосуддя.

Відповідні положення, що прямо або опосередковано регулюють можливість застосування медіації, закріплені в низці статей Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Насамперед, відповідно до частини 7 статті 49 ЦПК України, сторони мають право примиритися на будь-якій стадії цивільного процесу, у тому числі шляхом медіації. Це положення відображає визнання медіації як допустимого механізму врегулювання спору навіть у межах триваючого судового провадження. Законодавець припускає, що результати домовленостей, досягнутих у межах процедури медіації, можуть набувати процесуального оформлення не лише у формі мирової угоди, а й через відмову позивача від позову або визнання відповідачем позовних вимог.²⁵

Крім цього, інші положення ЦПК України також побічно стимулюють сторони до використання примирних процедур (ст. 130 встановлює, що під час підготовчого судового засідання суд повинен з'ясувати можливість врегулювання спору шляхом медіації; ст. 223 надає суду право зупинити провадження у справі на час проведення медіації, що свідчить про інтеграцію медіаційного підходу в

²⁵ Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Медіаційна угода VS мирова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65-73. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/11.pdf; <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.11>

процесуальну динаміку розгляду справ; ст. 207 закріплює можливість ухвалення рішення на підставі мирової угоди або угоди, досягнутої внаслідок медіації, що фактично надає судовому затвердженню таких домовленостей правові наслідки рішення по суті спору.

Водночас, попри наявність окремих нормативних положень, що визнають медіацію в межах цивільного процесу, ЦПК України не містить чіткого механізму реалізації цієї процедури, а також не регламентує процесуальні особливості оформлення та перевірки результатів медіації, наприклад, щодо форми подання угоди, строків, критеріїв допустимості або ролі суду при перевірці змісту таких домовленостей.

Таким чином, включення медіації до процесуального контексту відбулося фрагментарно, що створює правову невизначеність для учасників процесу та судів. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення процесуального законодавства України з метою забезпечення цілісного, ефективного та передбачуваного механізму інтеграції медіації в судовий розгляд.

З позиції правової науки медіація (від лат. *mediare* – бути посередником) розглядається як форма переговорного процесу між сторонами за участю нейтральної третьої особи – медіатора, який сприяє комунікації, організовує процедуру, але не має повноважень на ухвалення рішення у справі. Основна мета медіації – допомогти сторонам самостійно дійти до взаємоприйнятної, гнучкої та ефективного вирішення спору на засадах довіри, рівності й взаємоповаги.

В правовій доктрині пропонується визначати «медіацію у вузькому та широкому значеннях. Медіація (у вузькому значенні) – це структурований процес альтернативного вирішення конфліктів та спорів, за якого нейтральний посередник (медіатор) сприяє організації діалогу між сторонами з метою досягнення взаємоприйнятної угоди чи ухвалення рішень. Медіація (у широкому значенні) – це комплексний, структурований процес альтернативного вирішення конфліктів та спорів, що охоплює соціальні, правові та психологічні аспекти комунікації, спрямованих на вирішення конфлікту, з формуванням культури консенсусного прийняття рішень, розвитку переговорних практик та запобіганню ескалації подальших конфліктів шляхом діалогу, взаєморозуміння та добровільного пошуку оптимальних рішень за участю нейтральної третьої сторони (медіатора)»²⁶

²⁶ Левченко Д. Окунев І., Поліщук В. Аналіз наукових підходів до визначення поняття та моделей медіації як процедури вирішення конфліктів. *Вчені записки Університету «КРОК»* 2025. №1(77). С. 345-352. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/891/946>; DOI: 10.31732/2663-2209-2025-77-345-352

Таким чином, медіація є позасудовою процедурою врегулювання конфліктів, що здійснюється за участю нейтральної третьої особи – медіатора. Її сутність полягає у сприянні комунікації між сторонами з метою досягнення взаємоприйнятного рішення, виробленого самими учасниками спору²⁷.

Процедура медіації має низку визначальних ознак²⁸:

- **участь незалежного посередника (медіатора)**, який не приймає рішення замість сторін, а забезпечує ефективну комунікацію; закон ставить до нього кваліфікаційні вимоги, а його статус визначається принципами нейтральності, незалежності, конфіденційності;

- **автономність сторін**, які самостійно напроцьовують умови врегулювання спору;

- **гнучкість процедури**, що не підпорядковується суворим процесуальним нормам, не передбачає змагальності чи імперативного рішення;

- **відсутність прямої сили примусового виконання** до моменту звернення до компетентного органу (як-от нотаріус чи суд) для надання угоди виконавчої сили;

- **стадійність**, де кожна стадія має свою логіку і мету²⁹;

- **може здійснюватись автономно**, так і з інтеграцією в діяльність суду, адвокатури або нотаріату;

- результатом є **медіаційна угода**, яка оформлюється у вигляді цивільно-правового договору;

- не суперечить праву на судовий захист (ст. 55 Конституції України) та праву на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), а її реалізація можлива також у **дистанційному (електронному) форматі**.

Окремо варто зупинитись на особливостях медіаційної угоди, яка є ключовим результатом процедури медіації та фіксує досягнуті домовленості між сторонами з метою остаточного врегулювання спору. Вона має ознаки приватно-правового договору, укладеного на

²⁷ Азімов К. О. Медіація як альтернатива судовому розгляду в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 104-107. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2025/24.pdf ; <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/22>; Попов В. А. Роль медіації у вирішенні сімейних спорів: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87: ч. 1 С. 246-251. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/38-1.pdf> ; <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.36>

²⁸ Кармаза О.О. Закон України «Про медіацію»: пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері медіації. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: Матеріали VI Міжнар. наук.– практ. конф., 19–20 травня 2022 р. Полтава : ПІЕП, 2022. С. 106–110.

²⁹ Резнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. С. 10

добровільних засадах і спрямованого на реалізацію автономної волі сторін щодо вирішення конфлікту без судового втручання³⁰.

На відміну від судових рішень або мирової угоди в межах судового провадження, медіаційна угода не породжує процесуальних наслідків у межах цивільного процесу, якщо сторони не ініціюють її подальше затвердження судом. Водночас вона має низку істотних переваг:

- відсутність проблеми підсудності та процесуальних строків, що зумовлює спрощення та пришвидшення врегулювання спору;
- зниження рівня конфліктності сторін, оскільки рішення досягається шляхом переговорів без примусу;
- вільне визначення мови процедури, місця проведення, порядку комунікації, що є проявом диспозитивності учасників;
- рівність сторін у правах і можливостях, яка забезпечується нейтральною позицією медіатора та відсутністю владного втручання.

Згідно із Законом України «Про медіацію», медіаційна угода укладається в письмовій формі і повинна містити істотні умови, зокрема: ідентифікацію сторін, суть досягнутих домовленостей, строк і спосіб виконання, підписи сторін. За бажанням, угода може бути посвідчена нотаріусом або іншим способом, передбаченим чинним законодавством.

Оскільки така угода укладається поза судовим провадженням, вона не набуває сили виконавчого документа автоматично. Проте сторони можуть звернутися до суду або нотаріуса для надання їй виконавчого статусу відповідно до чинного законодавства (наприклад, шляхом затвердження мирової угоди або нотаріального посвідчення обов'язків).

Таким чином, медіаційна угода є гнучким, добровільним, юридично значущим результатом взаємодії сторін, що втілює принципи консенсусу, добросовісності та приватної ініціативи. Її ефективність полягає в можливості досягнення збалансованих домовленостей, збереження партнерських стосунків та зменшення навантаження на судову систему. Угоди, укладені за результатами медіації, мають вищий рівень добровільного виконання, оскільки не є нав'язаними, а сформульовані самими сторонами³¹.

³⁰ Гочарова Г. С. Мирова угода та медіація : загальні риси та відмінності між ними. Право та інновації. 2013. №4. С. 79-86. URL: <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/def5b03b-1338-4027-9ffb-a64d8e85f901>

³¹ Кухно М. Ф., Шапіро В. С. Медіація у цивільному процесі: теоретико-правові аспекти. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 23–24 травня 2019 року). Ч. 1. 2019. С. 149–152. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/75048/1/Kukhno_mediatcii_u_tsyvilnomu.pdf; Білоконь О. Український досвід застосування медіації як позасудового способу врегулювання конфлікту (спору). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Ukr_dosvid_zastos_mediacii.pdf

Важливе значення для оцінки практичного стану медіації в Україні має аналітичний звіт «Медіація у цивільних і господарських справах»³², підготовлений за підтримки проєкту ЄС «Право-Justice». У межах дослідження було проаналізовано поширення практик примирення сторін у цивільному судочинстві та господарських справах, а також вивчено доцільність запровадження обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей з медіатором (ІОЗМ) у певних категоріях спорів.

Результати дослідження підтвердили ефективність медіації насамперед у справах, що мають високу емоційну складову, зокрема: спори щодо визначення місця проживання дитини; порядок участі батьків у вихованні; аліментні зобов'язання; реалізація права на спілкування з дитиною.

Окрім сімейних спорів, експерти рекомендують застосування ІОЗМ також у таких категоріях: спадкові спори; трудові спори; житлові спори; спори у сфері інтелектуальної власності; спори про захист немайнових прав фізичних осіб; спори з недоговірних зобов'язань (зокрема, про відшкодування шкоди); спори, пов'язані із захистом прав споживачів.

Незважаючи на позитивну оцінку потенціалу медіації, її фактичне застосування залишається обмеженим через низьку поінформованість сторін, відсутність процедурного механізму скерування до медіації, а також нерівномірний розвиток відповідної інфраструктури.

Важливою особливістю медіації в процесі судочинства є те, що вона може бути ініційована на будь-якій стадії цивільного процесу, також за взаємною згодою сторін³³. Тривалість медіації є гнучкою і визначається домовленістю учасників. Разом з тим, В. М. Короленко зазначає, що відповідно до п. 41 ч. 1 ст. 251 Цивільного процесуального кодексу України, суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі спільного клопотання сторін про проведення медіації, а згідно з п. 31 ч. 1 ст. 253 ЦПК, максимальний строк такого зупинення становить 90 днів з дня постановлення ухвали³⁴.

Отже, зупинення провадження на період проведення медіації майже дорівнює загальному нормативному строку розгляду справи у позовному провадженні. У зв'язку з цим важливого значення набуває

³² Маан Б., Рі ван Р., Романадзе Л., Сергеева С., Сергеев Ю. Медіація у цивільних та господарських справах. Проєкт. URL : <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/615/5ac/7a6/6155ac7a6e5a3765926585.pdf>

³³ Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2019. С. 59–63. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/3_2019.pdf#page=59

³⁴ Короленко В. М. Медіація під час судового провадження в контексті своєчасності розгляду і вирішення цивільних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 530-534. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/133.pdf ; <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/131>

дотримання судом принципів процесуальної економії та своєчасного правосуддя, адже механічне застосування 90-денного терміну без належного обґрунтування може фактично подвоїти тривалість розгляду справи. В. М. Короленко зазначає, що суд має дискреційні повноваження щодо встановлення строку, необхідного для медіації, який може бути меншим за максимальний. Звертається увага, що у частині рішень, де зазначено конкретний строк зупинення провадження, обґрунтування такого строку або відсутнє, або є формальним. Це свідчить про недостатню увагу судів до принципу пропорційності в контексті оцінки доцільного строку, необхідного для проведення процедури медіації.

Таким чином, ефективне застосування положень ст. 251 та ст. 253 ЦПК України потребує більш гнучкого та обґрунтованого підходу з боку судів до визначення строків зупинення провадження, з урахуванням обставин конкретної справи, складності конфлікту та реальних потреб сторін у часі для проведення медіаційної процедури.

Попри позитивні зрушення, впровадження медіації в Україні має низку викликів: низький рівень обізнаності учасників процесу (особливо позивачів і представників); недостатня інституційна підтримка медіаторів (відсутність єдиного реєстру, контроль якості послуг); певний формалізм суддів у пропозиціях щодо медіації, що іноді нівелює добровільність; відсутність податкових та процесуальних стимулів, які би заохочували сторони обирати медіацію.

Можна стверджувати, що медіація в цивільному процесі України перебуває на етапі становлення інституційної спроможності. Законодавча база вже створена, однак її ефективне застосування потребує активної просвітницької діяльності; розвитку судової практики із підтримки медіації; фінансової та організаційної підтримки незалежних медіаторів; інтеграції підготовки з медіації у юридичну освіту.

2. Мирова угода як результат трансформації процесуальних форм врегулювання спору в цивільному судочинстві

У сучасному цивільному процесі мирова угода давно перестала розглядатися як звичайна альтернатива судовому рішення. Сьогодні вона постає як дієвий правовий інструмент, що уособлює цілий комплекс переваг – як для розв’язання окремого конфлікту, так і для розвитку правової культури в цілому. Механізм мирової угоди ґрунтується на прагненні сторін до консенсусу й добровільного врегулювання спору, а тому її значення набагато ширше за звичайний «компроміс» у справі. Укладаючи мирову угоду (розпоряджаючись своїми правами на власний розсуд, в чому проявляється приватне

начало), сторони³⁵ врегульовують спір процесуальним способом під контролем суду. Слід зазначити, що в результаті примирної процедури (зокрема, медіація) в цивільному процесі сторони конфлікту також можуть укласти мирову угоду (п. 4 ч. 1 ст. 204 ЦПК)³⁶.

Мирова угода є ефективним, але жорстко регламентованим судовим інструментом для остаточного завершення цивільного спору шляхом затвердження і перевірки судом.

На відміну від імперативного судового рішення, яке нав'язується сторонам як остаточна і беззаперечна воля держави, мирова угода є результатом добровільного діалогу й конструктивного пошуку розв'язання проблеми. Сторони у цьому випадку беруть на себе відповідальність за досягнуті домовленості й стають активними учасниками власного правосуддя, а не пасивними виконавцями судових приписів. Такий підхід сприяє підвищенню рівня правової культури й розумінню сторонами своїх прав і обов'язків, а також формує навички конструктивного вирішення конфліктів без насильства й ескалації.

Крім цього, мирова угода має й прагматичний вимір. Добровільність узгоджених умов стимулює їх добровільне й своєчасне виконання, адже сторонам набагато легше дотримуватися того, про що вони домовилися самі, ніж того, що було примусово встановлене судом. Тим самим мирова угода допомагає зменшувати навантаження на виконавчу службу та суди, скорочує витрати часу й коштів для учасників процесу, а також дає змогу зберегти ділові або навіть особисті відносини сторін. Укладення мирової угоди частково делегує відповідальність за вирішення спору від суду до сторін, що сприяє формуванню в них вищого рівня правосвідомості та сумлінного ставлення до зобов'язань, визначених домовленістю³⁷.

Досліджуючи юридичну природу мирової угоди, варто зазначити, що вона має комплексний характер. Свого часу Є. В. Васьковський зазначав, що між процесуальною та цивільно-правовою мировими угодами існують суттєві відмінності. По-перше, процесуальна угода охоплює лише те правовідношення, яке стало предметом судового спору. По-друге, її укладення відбувається за участю суду або,

³⁵ Гарієвська М. Б. Мирова угода як спосіб примирення сторін у цивільному судочинстві: порівняльно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 158-162. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/27.pdf> ; <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.25>

³⁶ Лазур Я. В., Заборовський В. В., Черевко П. П. Мирова угода в цивільному та господарському процесі: порівняльний аспект дослідження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/37.pdf>; DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.35>

³⁷ Бортнік О.Г. Мирова угода у цивільному судочинстві: дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2007.189 с.

принаймні, з обов'язковим інформуванням суду про сам факт домовленості. І по-третє, для такої угоди передбачено спеціальну процесуальну форму укладення. Водночас, попри ці особливості, Є. В. Васьковський робить принциповий висновок: процесуальна мирова угода за своєю природою залишається цивільно-правовою. Це означає, що її дійсність оцінюється за нормами матеріального права, тоді як вимоги до форми та наслідків укладення регулюються вже нормами процесуального законодавства³⁸.

Таким чином, право на укладення мирової угоди мають лише особи, які володіють повною цивільною та цивільною процесуальною дієздатністю, що забезпечує не лише юридичну обґрунтованість домовленостей, а й їхню належну реалізацію в межах судового провадження

Ятченко Є. О. визначає мирову угоду як «правочин, що укладається сторонами процесуальних та виконавчих правовідносин з метою врегулювання спору або закінчення виконавчого провадження, регламентується нормами матеріального та процесуального права, має встановлені законодавцем обмеження щодо змісту і підлягає затвердженню судом або іншою посадовою особою»³⁹. Мирова угода в цивільному процесі, за слушним зауваженням Є. О. Ятченко, має комплексний характер і дуалістичну природу, поєднуючи елементи як матеріального, так і процесуального права. Її укладення та виконання регулюється одночасно двома правовими режимами: з одного боку – це цивільно-правове зобов'язання, з іншого – процесуальний інструмент врегулювання спору.

Мирова угода розглядається як правочин, який породжує цивільно-правові наслідки, зокрема обов'язок сторін дотримуватися досягнутих домовленостей, без можливості односторонньої відмови від зобов'язання. Водночас, як процесуальна дія, вона потребує обов'язкового затвердження судом або іншою уповноваженою особою.

Разом з тим, мирова угода має специфічну сферу застосування, що вужча за загальний договір у цивільному праві. Її зміст обмежується законом, а сама угода підлягає затвердженню органом державної влади. Це дає підстави відмежовувати мирову угоду від договору та визнавати її окремим видом правочину.

³⁸ Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 348-353. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f8816f9-a834-4baa-a4e4-54e612b7e24b/content>

³⁹ Ятченко Є. О. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. *Судова апеляція*. 2015. № 4. С. 41-48. URL: <https://surl.luvivthbb>

Таким чином, мирова угода є гібридним інститутом, що об'єднує риси правочину та процесуальної дії, забезпечуючи гнучкий механізм врегулювання спору з належними гарантіями правової визначеності та ефективного захисту прав сторін. Мирова угода – процесуальна угода між сторонами про завершення правового спору і одночасно – угода про врегулювання матеріального правовідношення

Як слушно зазначає Ю. В. Білоусов, мирова угода укладається виключно у межах судового розгляду й підлягає затвердженню судом, а її суть полягає у добровільній домовленості сторін, що спирається на взаємні поступки й відображає їхні права й обов'язки в межах предмета спору. Таким чином, мирова угода є своєрідним договором у сфері процесуального права, який набуває сили виконавчого документа лише після затвердження судом. Законодавець прямо зобов'язує суддів загального та господарського суду при винесенні ухвали суду про затвердження мирової угоди оформляти її так, як цього вимагає Закон України «Про виконавче провадження», де висуваються вимоги до виконавчих документів (ч.1 ст. 4)⁴⁰ [10].

У доктрині підкреслюється, що мирова угода, по суті, є правочином у розумінні ст. 202 ЦК України, адже вона породжує цивільні права й обов'язки сторін. Тому мирова угода має подвійну природу – вона одночасно є цивільно-правовим договором і процесуальним актом, інтегрованим у судовий розгляд. Науковці розглядають її як розпорядчу дію сторін щодо припинення судового спору на узгоджених умовах, що повністю узгоджується зі ст. 207 ЦПК України. Особливість мирової угоди полягає у тому, що вона замінює спірні правовідносини (права та обов'язки) сторін безспірними, чітко визначеними. Це, з одного боку, свідчить про ліквідацію допроцесуального правовідношення, а з іншого – про виникнення нового правовідношення⁴¹.

Слушною є пропозиція О. Батожської розглядати мирову угоду як зобов'язання сторін у цивільно-правовому розумінні, при цьому мирова угода – це правочин, на який поширюються норми цивільного законодавства про недопустимість односторонньої відмови від зобов'язання, а ухвала суду про визнання мирової угоди та закриття провадження у справі має відповідати вимогам, що пред'являються до виконавчого документа⁴². У своєму Листі від 05.12.2011 р. Верховний

⁴⁰ Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.

⁴¹ Куніцький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 68-74. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/3_2020/12.pdf ; <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.10>

⁴² Батожська О. Проблеми виконання мирових угод у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 49-52.

суд України також зазначає, що мирова угода являє собою цивільно-правове зобов'язання⁴³.

Функція суду при затвердженні мирової угоди є контрольного характеру. У випадку мирової угоди спір між сторонами щодо її змісту відсутній, функція ж суду зводиться до визнання цієї мирової угоди державою та перевірки її умов як правочину на відповідність законодавству. Суд зобов'язаний здійснити перевірку її законності за такими основними напрямками⁴⁴:

Процесуальний аспект – чи фактично відбулося укладення мирової угоди та чи надійшло до суду відповідне звернення сторін про її затвердження.

Процесуальна правосуб'єктність – чи мають сторони (або їх представники) належну правоздатність і повноваження на укладення мирової угоди.

Добровільність і усвідомленість – чи є угода результатом вільного волевиявлення сторін без примусу та чи усвідомлюють вони правові наслідки її затвердження судом.

Допустимість укладення угоди у відповідній категорії справ – чи дозволяє характер спору досягнення мирової угоди; чи не суперечить угода імперативним приписам законодавства.

Дотримання прав інших учасників процесу та третіх осіб – чи беруть участь у справі всі належні особи, чи не порушуються їхні права, а також права осіб, які не є учасниками справи; чи є умови угоди чітко сформульованими, однозначними, без умовності.

Відповідність предмету спору – чи регулює мирова угода саме той спір, який розглядається судом, та чи не виходять її положення за межі предмета позову, не зачіпаючи при цьому інші права та обов'язки сторін.

Як зазначає М. М. Ясинок⁴⁵, ще за часів Юстиніана мирові угоди, незважаючи на їх приватний характер, підлягали обов'язковому затвердженню уповноваженою особою – найчастіше претором або суддею.. У сучасному правопорядку також зберігається вимога до форми правочинів: більшість договорів потребують письмового оформлення, а в окремих випадках – нотаріального посвідчення або державної реєстрації. Це забезпечує юридичну визначеність та захист

⁴³ Щодо обов'язкових для усіх судів України правових позицій : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.12.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007740-11#Text>

⁴⁴ Гарієвська М.Б. Проблемні питання визнання мирової угоди в Україні та Німеччині. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 10. С. 207–209.

⁴⁵ Ясинок М. М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 47.

інтересів сторін. Аналогічна вимога встановлена й щодо мирової угоди: для її чинності необхідне оформлення у письмовій формі, а також обов'язкове затвердження судом як єдиним уповноваженим органом.

Аналізуючи сучасну практику укладення мирових угод у цивільному судочинстві України, слід зазначити, що не у всіх випадках такі угоди можуть бути застосовані⁴⁶. Зокрема, відповідно до частини 2 статті 215 Цивільного кодексу України, норми щодо підстав нікчемності правочинів мають імперативний характер. Як підкреслено у постанові Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9, суди зобов'язані відмовляти у визнанні мирових угод у справах, пов'язаних із визнанням правочинів недійсними та застосуванням наслідків їх недійсності, що суперечать закону (ч. 5 ст. 175 ЦПК України). Подібний підхід застосовується і у справах про визнання батьківства, де порядок встановлений спеціальним законом, і тому укладення мирових угод у цій категорії справ є недопустимим (постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3). Відтак, дійсність мирової угоди в цивільному процесі залежить від додаткового юридичного факту – ухвали суду про її затвердження, і вважається такою з моменту набрання законної сили відповідною судовою постановою. При цьому недійсність мирової угоди може бути встановлена тільки судом апеляційної чи касаційної інстанції при скасуванні ухвали про її визнання, а також у порядку перегляду цієї ухвали у зв'язку із нововиявленими обставинами⁴⁷.

Суд відмовляє у затвердженні мирової угоди та продовжує судовий розгляд, якщо умови угоди суперечать закону, порушують права чи охоронювані інтереси інших осіб або є невиконуваними, а також у разі, коли законний представник однієї зі сторін діє всупереч її інтересам (ч. 5 ст. 207 ЦПК України).

Однією з актуальних проблем є можливість укладення мирової угоди третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Як зауважується в юридичній літературі, судові рішення між позивачем і відповідачем може впливати на права та інтереси інших осіб, потенційно порушуючи їхні права або створюючи підстави для регресних позовів. Для запобігання таким наслідкам у цивільних справах допускається участь третіх осіб – суб'єктів, які вступають у процес для захисту власних прав і інтересів.

⁴⁶ Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 66. С. 348-353. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f8816f9-a834-4baa-a4e4-54e612b7e24b/content>

⁴⁷ Соколянський Д. В. Зазнач. роб.

За ступенем заінтересованості у справі законодавець розрізняє дві категорії третіх осіб⁴⁸:

- ті, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору та мають матеріально-правову і процесуальну заінтересованість;
- ті, що не заявляють самостійних вимог і мають лише процесуальну заінтересованість.

Треті особи першої категорії добровільно вступають у відкритий процес, пред'являючи власні позовні вимоги до однієї або обох сторін, і користуються цивільно-процесуальними правами позивача щодо цих вимог.

У випадку укладення третьою особою, що заявляє самостійні вимоги, мирової угоди з однією або обома сторонами, суд зобов'язаний згідно з ч. 6 ст. 188 ЦПК України роз'єднати провадження, закривши провадження за вимогами третьої особи у зв'язку з угодою, а провадження первісного позивача продовжити. Аналогічний підхід застосовується й при укладенні мирової угоди між сторонами цивільної справи: у цьому разі закривається самостійне провадження за вимогою позивача, пов'язане з цією угодою. Водночас вимоги третьої особи, за можливості, мають бути розглянуті по суті.

При цьому третя особа, що заявляє самостійні вимоги, не має права брати участь в укладенні мирової угоди між позивачем і відповідачем, оскільки вона не є учасником безпосереднього спору між цими сторонами. Також її участь у такій угоді не позбавляє права звернутися до суду з окремим позовом для захисту своїх прав⁴⁹.

При цьому важливо, що мирова угода виходить й за межі вузького предмета спору за умови, що мирова угода не порушує прав чи охоронюваних законом інтересів третіх осіб (ч. 1 ст. 207 ЦПК України) – сторони мають право домовлятися про розподіл витрат, строки й порядок виконання, а також врегулювання супутніх правовідносин (ст. 208 ЦПК України). Такий підхід розширює можливості для гнучкого врегулювання, спираючись на принцип свободи договору (ст. 627 ЦК України), однак у межах закону й під контролем суду.

Після затвердження ухвалою суду мирова угода набуває специфічного юридичного статусу – вона не може бути змінена сторонами у звичайний цивільно-правовий спосіб. Єдиний шлях для її перегляду або скасування – у межах процесуального порядку, передбаченого для оскарження ухвал суду.

⁴⁸ Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. С.С. Бичкова. Київ, 2011. 519 арк.

⁴⁹ Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2005. 624 с.

Мирова угода може бути позбавлена юридичної сили лише шляхом скасування ухвали суду, якою вона визнана, за підстав порушення як норм матеріального, так і процесуального права: «розгляд питання у незаконному складі суду; ухвала постановлена чи підписана не тим суддею, який розглядав справу; суд визнав мирову угоду щодо прав та обов'язків будь-яких інших осіб, окрім сторін; представник сторони не мав повноважень на вчинення відповідної процесуальної дії; судом при визнанні мирової угоди застосовано закон, який не підлягав застосуванню; судом була визнана мирова угода, що має ознаки нікчемного правочину. Наявність ознак заперечного правочину в умовах мирової угоди не є обов'язковою підставою для скасування відповідної ухвали. Мирову угоду можна визначити як цивільний процесуальний акт, яким припиняється цивільно-правовий спір на основі взаємоузгодженої волі сторін шляхом визнання судом»⁵⁰.

Отже, затверджена мирова угода виступає одночасно гарантією стабільності й гарантією реалізації досягнутих домовленостей. Можна констатувати, що мирова угода в цивільному процесі є багатограним і гнучким механізмом, що поєднує цивільно-правову свободу сторін і процесуальну визначеність, а також служить важливим елементом розвантаження судової системи й підвищення культури правового діалогу. Вона є яскравим прикладом того, як сучасне право прагне забезпечувати розумний баланс між приватною автономією та публічним контролем, що в підсумку відповідає ідеї побудови зрілого правового суспільства, де конфлікти розв'язуються шляхом взаєморозуміння та відповідальності.

Доречно погодитися з позицією І. І. Юраша, що мирова угода як форма реалізації диспозитивності у цивільному процесі може бути укладена практично на кожній стадії розгляду справи – за винятком стадії відкриття провадження. Такий висновок ґрунтується на актуальній правозастосовній практиці, зокрема на позиції Верховного Суду України, яка чітко окреслює, що укладення мирової угоди можливе лише після відкриття провадження у справі⁵¹. Адже на момент відкриття провадження ще не забезпечено одночасної процесуальної участі обох сторін, а сама ухвала про відкриття є юридичним актом, що формально розпочинає розгляд і запускає наступний етап – або підготовче провадження (ч. 2 ст. 189 ЦПК України), або розгляд справи

⁵⁰ Русінова А. В. Мирова угода в цивільному процесі: вітчизняний та міжнародний досвід. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132412939.pdf>

⁵¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в цивільній справі № 753/16296/14-ц від 30 вересня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566561>

по суті, якщо підготовче провадження не є обов'язковим у конкретному випадку (ст. 275 ЦПК України)⁵².

Законодавець покладає на суд обов'язок не тільки розглядати спори, а й активно сприяти їх мирному врегулюванню⁵³. На цій основі суддя під час підготовчого провадження уточнює позиції сторін і прямо запитує, чи готові вони укласти мирову угоду або скористатися альтернативними способами врегулювання – зокрема, медіацією або процедурою врегулювання спору за участю судді (п. 2 ч. 2 ст. 197 ЦПК України). Втім, як слушно зазначає Н. Л. Бондаренко-Зелінська, на цій ранній стадії ще не завжди окреслене коло відповідачів, предмет спору й застосовувані норми права⁵⁴, що ускладнює досягнення компромісу. Однак навіть ці обставини не знижують значущості самої можливості мирного врегулювання – вона є шансом для сторін уникнути затяжного процесу, розрядити напруження та розпочати конструктивний діалог ще до переходу до розгляду справи по суті.

Зміст ч. 1 ст. 204 ЦПК України чітко передбачає, що сторони можуть укласти мирову угоду й на стадії врегулювання спору за участю судді. У разі її укладення процедура врегулювання припиняється, а угода затверджується в межах підготовчого провадження⁵⁵. Ці правила ґрунтуються на багаторічному розвитку судової практики: до 2009 року затвердження мирової угоди майже завжди переносилося на стадію розгляду справи по суті, але роз'яснення Верховного Суду України змінили цю традицію, остаточно закріпивши можливість затвердження угоди безпосередньо у підготовчому засіданні⁵⁶. Тим самим було

⁵² Юраш І. І. Мирові угоди на окремих стадіях цивільного процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 78, Т. 1. С. 251-256. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/16963> ; <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.40>

⁵³ Гарієвська М. Б. Мирова угода як спосіб примирення сторін у цивільному судочинстві: порівняльно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 158-162. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/27.pdf> ; <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.25>

⁵⁴ Бондаренко-Зелінська Н. Л. Оптимізація підготовки цивільних справ до судового розгляду як складова наближення процесуального законодавства України до європейських стандартів судочинства. *Форум права*. 2009. № 1. С. 56–62. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/27.pdf>

⁵⁵ Татулич І. Ю. Врегулювання спору за участю судді – примирювальна процедура в цивільному судочинстві. *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law: collective monograph* / Editorial board: T. Borowiak, A. Wróbel, T. Kolomojts. Wloclawek, 2020. P. 1. С. 565–583.

⁵⁶ Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду : монографія. Харків : Харків юридичний, 2009. 188 с.; Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : Постанова ВС України від 12.06.2009 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09#Text>

поширено диспозитивний потенціал сторін на ранній стадії розгляду. Якщо сторони виявили намір укласти мирову угоду, то за необхідності їм може бути надана можливість оформити умови мирової угоди, для чого суд оголошує перерву в судовому засіданні (п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства під час розгляду справ у суді першої інстанції»⁵⁷)

У силу принципу диспозитивності, закріпленого ст.13 ЦПК України, мирова угода може укладатися не лише в суді першої інстанції, а й у судах апеляційного та касаційного перегляду. Процесуальні норми – ч. 1 ст. 373, ч. 1 ст. 408 ЦПК – беззастережно надають сторонам право досягти примирення аж до ухвалення остаточного судового рішення у відповідній інстанції⁵⁸. Застосування цієї можливості дозволяє навіть скасувати раніше ухвалене рішення та затвердити угоду як результат добровільного врегулювання – таким чином, сторони одержують шанс вплинути на остаточний результат розгляду і запобігти набранню рішенням нижчої інстанції законної сили.

Фінансовий аспект мирової угоди заслуговує окремої уваги. Відповідно до ч.1 ст.142 ЦПК України, при затвердженні мирової угоди до ухвалення рішення суд першої інстанції вирішує питання про повернення позивачу 50 % сплаченого судового збору. Такий самий механізм діє при затвердженні мирової угоди у судах апеляційної й касаційної інстанцій: у разі її затвердження скаргник (заявник) отримує право на повернення половини судового збору, сплаченого при поданні апеляційної або касаційної скарги. В той же час, якщо домовленості про укладення мирової угоди досягнуто сторонами за результатами проведення медіації, позивачу повертається з державного бюджету 60 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову;

Якщо сторони не визначають порядок розподілу судових витрат у мировій угоді, ці витрати розподіляються порівну – у порядку, встановленому ч.4 ст.142 ЦПК України. Такий підхід гарантує дотримання принципу рівноправ'я сторін та забезпечує справедливий розподіл фінансових обтяжень, пов'язаних із розглядом справи.

Варто зазначити, що покладення функції медіатора на суддю, який розглядає справу, має як переваги, так і недоліки. Серед переваг –

⁵⁷ Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : Постанова ВС України від 12.06.2009 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09#Text>

⁵⁸ Дем'янова О., Бондарчук Д. Сутність та підстави застосування повноваження суду апеляційної інстанції визнати нечинним рішення суду першої інстанції. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/307/308>

зацікавленість судді у врегулюванні спору, що сприяє економії часу та підвищенню якості роботи, а також психологічний ефект, коли сторони серйозніше ставляться до судової медіації, що особливо важливо у сімейних і трудових спорах⁵⁹. Водночас участь судді у процедурі врегулювання не позбавлена проблем. Невизначеним залишається ставлення суддів до цієї ролі, а перехід до примирного правосуддя може стикатися з труднощами через традиційний підхід суддів, орієнтований на застосування права, а не на сприяння компромісу. Крім того, виникають сумніви щодо компетентності суддів як медіаторів, адже суддя формує правову позицію на основі матеріалів справи, що може заважати з'ясуванню справжніх інтересів сторін. Існуюча модель не передбачає обов'язкового навчання суддів медіації, хоча його впровадження могло б підвищити ефективність процедури та розвиток інституту як альтернативи судовому розгляду. Ці питання наразі залишаються відкритими.

Одним із проблемних питань також є виконання мирової угоди. У зобов'язальних правовідносинах ухвала про визнання мирової угоди не підлягає виконанню в порядку, встановленому для виконання судових рішень, що вимушує кредитора у випадку невиконання боржником зобов'язання за мировою угодою звертатись до суду із позовом про примусове виконання цього зобов'язання, яке за своєю сутністю є безспірним і має бути виконавчим документом або підлягатиме примусовому виконанню за виконавчим написом нотаріуса.

Особливої уваги заслуговує укладення мирової угоди на стадії виконавчого провадження. Як зазначає Конституційний Суд України, право на судовий захист охоплює і право на виконання судового рішення (п. 2.1 мотивувальної частини)⁶⁰. Закон «Про виконавче провадження» (ч. 2 ст. 19) передбачає можливість укладення мирової угоди під час примусового виконання. У цьому разі угода оформлюється письмово й подається до суду не безпосередньо, а через державного або приватного виконавця, який протягом трьох днів надсилає її до відповідного суду для затвердження. Процедура затвердження передбачає перевірку угоди на відповідність вимогам ст. 207 ЦПК України – її законність, непротивічність публічним інтересам і правам третіх осіб – і лише після цього ухвалюється відповідна ухвала. Така ухвала стає підставою для закриття

⁵⁹ Котенко Я. В. Особливості впровадження мирової угоди: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 295-300. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/634697.pdf>

⁶⁰ Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>

виконавчого провадження (п. 2 ч. 1 ст. 39 Закону «Про виконавче провадження») й одночасно – виконавчим документом.

У науковій літературі обґрунтовано звертається увага на проблемні аспекти цієї процедури. Як зазначають О. Б. Верба та М. Б. Гарієвська⁶¹, виконавець виконує суто технічну функцію посередника й не впливає на розгляд мирової угоди судом, що, утім, затягує процес затвердження угоди й ускладнює сторони в реалізації їхнього права на безпосереднє звернення до суду. Виконавець не має повноважень перевіряти зміст угоди або відмовляти сторонам у її поданні – його участь обмежується передачею угоди для розгляду судом, а затвердження угоди не зупиняє виконавче провадження автоматично.

Варто підкреслити й фінансовий аспект: укладення мирової угоди під час виконавчого провадження не звільняє сторони від сплати виконавчого збору й інших витрат, передбачених законодавством. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2016 року № 643, виконавець має право на винагороду за проведені виконавчі дії, тому питання розрахунків із виконавцем мають бути враховані при підготовці мирової угоди.

Як зазначає О.Г. Бортнік, мирова угода має переваги перед рішенням суду не тільки в економії часу та матеріальних витрат суду, а й впливає на добровільність виконання мирової угоди поряд з рішенням суду. Однак законодавство не містить чітких гарантій примусового виконання мирових угод, визнаних судом, що створює проблеми у судовій практиці. Відтак пропонується надати право суду на вжиття заходів контролю та забезпечення виконання мирової угоди за правилами, які передбачені для забезпечення позову. Однак подальше супроводження виконання мирової угоди не є обов'язком суду, і в такому випадку дискусійною стає економія часу та матеріальних витрат суду. Крім цього, немає гарантій, що у боржника виявиться майно, на яке можна накласти арешт для забезпечення виконання мирової угоди.

У разі невиконання затвердженої судом мирової угоди ухвала суду про затвердження мирової угоди може бути подана для її примусового виконання в порядку, передбаченому законодавством для виконання судових рішень (ч. 3 ст. 208 ЦПК України).

⁶¹ Верба О. Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyku/nvsvy/03_2008/08vobsvp.pdf ; Гарієвська М. Б. Мирова угода як спосіб примирення сторін у цивільному судочинстві: порівняльно-правовий аспект. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. Вип. № 1. С. 158-162. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.25>

3. Порівняльна характеристика реалізації медіації та мирової угоди в цивільному процесі

Слід зазначити, що основна відмінність між медіацією та мировою угодою полягає у стадії та процесі врегулювання спору. Медіація є гнучким, позасудовим механізмом, що базується на добровільності й неформальності процедури, а мирова угода – це формальна процесуальна дія, яка затверджується судом і має юридичну силу судового рішення.

У міжнародній практиці медіацію розглядають як «м'яку» альтернативу судовій процедурі, яка передує або доповнює мирову угоду. Зокрема, медіація може сприяти досягненню мирової угоди, яка стане підставою для винесення ухвали суду про її затвердження.

На відміну від медіації, яка покликана запобігти виникненню або врегулювати спір шляхом переговорів сторін за участю медіатора, мирова угода застосовується виключно тоді, коли спір уже виник і розглядається у суді. Медіація є гнучким і добровільним механізмом, до якого сторони можуть звернутися на будь-якому етапі – як до подання позову або заяви до суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу, так і під час розгляду справи по суті або навіть на стадії виконання рішення. Завдяки цьому медіація дозволяє сторонам конфіденційно обговорювати варіанти врегулювання без суворого прив'язки до процесуальних строків або формальностей.

Натомість мирова угода є процесуальним інструментом, який укладається лише в межах розгляду справи в суді – до ухвалення судового рішення. Така угода затверджується судом, набуваючи сили виконавчого документа й стаючи обов'язковою для сторін. Отже, якщо медіація забезпечує широкий спектр можливостей для врегулювання конфлікту у різних форматах і на різних стадіях, то мирова угода є спеціальним правовим механізмом, що діє виключно у судовому провадженні й передбачає формальну процедуру її затвердження.

У дослідженні Т. Степанової запропонувала авторський підхід до розмежування таких форм альтернативного врегулювання, як медіація, досудове врегулювання спорів і врегулювання спору за участю судді. Вона виділила для цього шість критеріїв: джерела правового регулювання, склад учасників, процедурний порядок, форма фіксації результатів, строки проведення та юридичні наслідки⁶² [].

⁶² Степанова Т. Щодо розмежування понять «медіація», «досудове врегулювання спору» та «урегулювання спору за участю судді». Південноукраїнський правничий часопис. 2018. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/8.pdf#

Здійснивши розгорнутий порівняльний аналіз реалізації медіації та мирової угоди у цивільному процесі за вказаними критеріями можна дійти наступних висновків:

1. Правові засади медіації визначено спеціальним Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX, а також окремими положеннями процесуального законодавства (зокрема ст. 201 ЦПК України), що передбачають можливість проведення медіації під час розгляду цивільної справи. На противагу цьому мирова угода детально регламентована нормами Цивільного процесуального кодексу України, зокрема статтями 207–208, якими визначено порядок її укладення, затвердження та правові наслідки.

2. Щодо складу учасників, медіаційна процедура передбачає участь сторін спору та нейтрального медіатора – спеціально підготовленого й акредитованого фахівця. Додатково можуть залучатися представники сторін, перекладачі або інші спеціалісти, якщо сторони погодяться на їхню участь. Укладання мирової угоди, своєю чергою, здійснюється безпосередньо сторонами судового процесу – позивачем і відповідачем або їхніми уповноваженими представниками.

3. Процедурний порядок реалізації кожного з розглянутих механізмів також має свої особливості. Медіація є добровільною, гнучкою й конфіденційною процедурою, яка може розпочатися як до звернення до суду, так і на будь-якому етапі розгляду справи – у цивільному, господарському, адміністративному процесі або навіть на стадії виконання рішення. Натомість мирова угода укладається виключно в межах судового провадження й підлягає затвердженню судом. Суд перевіряє її на відповідність чинному законодавству й відсутність порушення прав третіх осіб, постановляючи ухвалу про затвердження або відмову в затвердженні мирової угоди.

4. Форма фіксації результатів у кожному випадку також різниться. У разі успішної медіації сторони добровільно підписують медіаційну угоду (угоду про врегулювання спору), яка має силу приватного договору й, за домовленістю сторін, може бути затверджена судом для надання виконавчої сили. Мирова угода, навпаки, одразу оформлюється у вигляді письмового документа й додається до справи, а її затвердження судом у вигляді ухвали надає їй статусу виконавчого документа.

5. Строки проведення медіації гнучкі й не обмежуються процесуальним законодавством, а визначаються угодою сторін або медіатором залежно від складності конфлікту й готовності сторін до переговорного процесу. Строки укладення мирової угоди прив'язані до розгляду цивільної справи й можливі до ухвалення судового рішення по суті у першій або апеляційній інстанції.

6. Юридичні наслідки кожного з розглянутих способів врегулювання спору також мають специфіку. У разі успішного завершення медіації сторони можуть затвердити досягнуту угоду в суді, надавши їй статус виконавчого документа. У випадку недосягнення згоди сторони залишають за собою право розв'язати спір у судовому порядку. Мирова угода, затверджена ухвалою суду, набуває обов'язкової сили, прирівнюється до судового рішення й підлягає примусовому виконанню. У разі невиконання її умов сторона має право звернутися до державного або приватного виконавця для реалізації цієї угоди в межах виконавчого провадження.

Ще однією з відмінностей мирової угоди від медіації є наявність у процедурі медіації медіатора – особи, яка може допомагати сторонам медіації сформулювати зміст договору, згідно із досягнутими домовленостями. Звичайно, медіатор має бути професіоналом у своїй сфері, мати певну освіту, відповідати кваліфікаційним вимогам. Я

Отже, медіація й мирова угода як альтернативні способи врегулювання цивільного спору мають як спільні риси (орієнтація на добровільність і консенсус сторін, можливість сторін вийти за межі предмета спору, так і низку відмінностей – насамперед у правовій регламентації, суб'єктному складі, процедурному оформленні, строках проведення й юридичних наслідках. Медіація надає сторонам більше гнучкості й конфіденційності, тоді як мирова угода інтегрована безпосередньо у процесуальне провадження й має силу виконавчого документа.

Можна констатувати також, що підходи до врегулювання спору шляхом медіації та укладення мирової угоди у цивільному процесі мають різні процесуальні наслідки, що впливає на статус сторін, можливість повторного звернення до суду й порядок виконання досягнутого результату.

1. Процесуальний статус угоди та її затвердження судом

Мирова угода оформлюється у вигляді письмового документа, який затверджується ухвалою суду. Така ухвала має силу судового рішення, тому сторони звільняються від подальшого розгляду справи. Відповідно до ч. 2 ст. 208 ЦПК України, ухвала про затвердження мирової угоди є виконавчим документом, що підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому для судових рішень.

Медіаційна угода, натомість, є результатом добровільних переговорів сторін при участі медіатора і має приватноправовий характер. Вона набуває юридичної сили лише як договір між сторонами (ст. 1 Закону України «Про медіацію»). Для надання медіаційній угоді виконавчої сили сторони можуть:

□ затвердити її у суді шляхом укладення мирової угоди в межах розгляду цивільної справи;

□ або оформити як виконавчий напис нотаріуса (якщо це дозволено чинним законодавством або сторони прямо домовились про таку можливість).

2. Можливість повторного розгляду справи

Після затвердження мирової угоди суд постановляє ухвалу про закриття провадження (ст. 255 ЦПК України), що виключає можливість повторного звернення до суду з того самого предмета та з тих самих підстав.

У випадку медіації без подальшого затвердження угоди судом сторони залишаються вільними у зверненні до суду або інших юрисдикційних органів, якщо угода не буде добровільно виконана.

3. Виконуваність угоди

Мирова угода, затверджена судом, набуває статусу виконавчого документа й може бути пред'явлена до примусового виконання органам виконавчої служби або приватному виконавцеві (ст. 431 ЦПК України).

Натомість угода, досягнута за результатами медіації, спирається на диспозитивність сторін і виконується ними насамперед добровільно. Якщо ж одна зі сторін ухиляється від її виконання, інша сторона має право звернутися до суду, третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу для захисту своїх прав у встановленому законом порядку. Рішення третейського суду також підлягають добровільному виконанню, а у разі відмови – можуть бути виконані примусово у порядку, передбаченому законодавством про виконавче провадження.

4. Правові наслідки для сторін

Мирова угода має наслідком остаточне врегулювання спору, оскільки сторони втрачають право звертатися до суду з того самого предмета спору. Отже, вона виконує функцію вирішення конфлікту у повному обсязі.

Медіаційна угода розглядається як позасудова домовленість сторін, яка у разі її порушення не виключає можливості розгляду спору по суті. Така гнучкість дає сторонам більше свободи для переговорів, але й менше гарантій у разі недобросовісного виконання угоди. Таким чином, мирова угода гарантує більш пряму й оперативну можливість реалізації досягнутих домовленостей, у той час як медіаційна угода залишає простір для добровільного врегулювання або подальших процесуальних кроків у разі невиконання.

5. Судові витрати й розподіл збору

Згідно зі ст. 142 ЦПК України при затвердженні мирової угоди у суді першої інстанції позивачу повертається 50 % сплаченого ним судового

збору. У випадку медіації без затвердження угоди у суді розподіл судових витрат регулюється загальними правилами цивільного процесу.

Питання дослідження правової природи та процесуального значення угод, спрямованих на примирення сторін у цивільному процесі, набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з розвитком альтернативних способів вирішення спорів, зокрема інституту медіації. Хоча медіаційна угода та мирова угода мають подібну мету – досягнення згоди між сторонами, – проте вони істотно відрізняються за своїм правовим змістом, процедурним оформленням і правовими наслідками (Таблиця 1):

1. Відмінності у правовій природі

Мирова угода є процесуальним актом, який укладається сторонами в межах судового розгляду цивільної справи й підлягає затвердженню судом (ч. 7 ст. 49, ч. 4 ст. 207, п. 5 ч. 1 ст. 255 ЦПК України). Затвердження мирової угоди тягне за собою закриття провадження у справі без ухвалення рішення по суті.

Натомість угода, укладена за результатами медіації, має характер приватноправової домовленості, яка не обов'язково пов'язана з наявністю судового провадження та не передбачає втручання суду в процес її погодження. Згідно з ч. 2 ст. 8 Закону України «Про медіацію», сторони самостійно визначають зміст угоди, її умови та спосіб виконання.

Таким чином, природа мирової угоди є процесуально-правовою, тоді як медіаційна угода має переважно договірний (приватноправовий) характер.

2. Роль суду та контроль за змістом угоди

У випадку мирової угоди суд здійснює перевірку її умов на предмет законності, дотримання меж предмета спору, прав і обов'язків сторін, а також відсутності порушення прав третіх осіб. Такий контроль є обов'язковою умовою затвердження мирової угоди судом.

Натомість у разі досягнення сторонами згоди за результатами медіації, суд не бере участі в її погодженні чи перевірці. Якщо сторони бажають надати такій угоді примусовий характер, вони можуть оформити її як мирову угоду в межах цивільного процесу. Проте в такому випадку зміст угоди має відповідати вимогам цивільного процесуального законодавства. У разі, якщо домовленість сторін за результатами медіації виходить за межі предмета спору або стосується прав третіх осіб, вона не може бути визнана мировою угодою.

3. Процесуальні наслідки

Згідно із ч. 4 ст. 207 та п. 5 ч. 1 ст. 255 ЦПК України, затвердження мирової угоди судом тягне за собою закриття провадження у справі.

Водночас виконання домовленостей, досягнутих за результатами медіації, не тягне за собою таких наслідків.

З огляду на це, логічним видається законодавче врегулювання можливості залишення позову без розгляду у разі повідомлення суду про досягнення сторонами згоди в результаті медіації. Пропонується доповнити ч. 1 ст. 257 ЦПК України новою підставою для залишення позову без розгляду – примирення сторін за результатами медіації, за умови подання спільної письмової заяви сторін.

Це дозволить зберегти за сторонами право на повторне звернення до суду у разі невиконання умов такої угоди, що відповідає договірній природі медіаційного примирення.

4. Можливість примусового виконання

Однією з найсуттєвіших відмінностей між угодами є можливість їх примусового виконання. Мирова угода, затверджена ухвалою суду, може бути подана до примусового виконання в порядку, встановленому законом для виконання судових рішень.

На відміну від цього, медіаційна угода не є виконавчим документом і не підлягає примусовому виконанню. Це ще раз підкреслює її добровільний, договірний характер і потребу окремого врегулювання механізмів її реалізації, зокрема через можливість нотаріального посвідчення або укладення відповідних договорів у публічній формі.

5. Обсяг предмета врегулювання

Мирова угода укладається у межах предмета спору, що розглядається судом. Сторони не можуть вийти за межі наданих їм процесуальних прав у конкретній справі.

Водночас Закон України «Про медіацію» (ч. 2 ст. 8) гарантує сторонам повну свободу у визначенні кола питань, які можуть бути врегульовані. Це включає й ті, що не є предметом спору в судовому провадженні.

Таким чином, медіаційна угода відкриває ширші можливості для врегулювання комплексних або міжгалузевих конфліктів, однак вона не може підміняти мирову угоду у процесуальному сенсі.

Можна констатувати, що медіаційна угода та мирова угода, незважаючи на спільну мету – досягнення примирення між сторонами, істотно відрізняються за своєю юридичною природою, процедурою ухвалення, роллю суду, можливістю примусового виконання та межами предмета врегулювання (Таблиця 1).

З огляду на це, недоцільно ототожнювати ці форми угод або механічно заміщувати одну іншою в межах судового процесу. Актуальним є законодавче закріплення особливого процесуального статусу угоди, укладеної за результатами медіації, з урахуванням її

договірної природи, добровільного виконання та можливості залишення позову без розгляду у разі її укладення.

Таке врегулювання сприятиме більш ефективному використанню альтернативних способів врегулювання спорів, забезпеченню судової економії та розвантаженню судової системи України.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика медіаційної угоди
та мирової угоди в цивільному процесі**

Критерій	Мирова угода	Медіаційна угода
Правова природа	Процесуальна угода, що є частиною судового провадження	Приватноправова домовленість, договір між сторонами
Регулювання	ЦПК України: ч. 7 ст. 49, ч. 4 ст. 207, п. 5 ч. 1 ст. 255	Закон України «Про медіацію», ч. 2 ст. 8
Процедура затвердження	Підлягає обов'язковому затвердженню судом	Не потребує затвердження судом
Контроль суду	Суд перевіряє законність, межі спору, права й обов'язки сторін та інтереси третіх осіб	Суд не бере участі; перевірка змісту – відсутня (крім випадку оформлення як мирової угоди)
Процесуальні наслідки	Закриття провадження у справі (без вирішення по суті)	Не призводить до закриття провадження; пропонується залишення позову без розгляду
Можливість примусового виконання	Можна подати до виконання як виконавчий документ	Не має сили виконавчого документа
Можливість примусового виконання	Можна подати до виконання як виконавчий документ	Не має сили виконавчого документа
Межі предмета врегулювання	Обмежена предметом спору, визначеним у позовній заяві	Може охоплювати будь-які питання, навіть ті, що не є предметом судового спору
Участь суду в укладенні	Угода укладається в межах судового процесу	Укладається поза процесом або паралельно з ним, без участі суду
Право на повторне звернення до суду	Відсутнє – справа закрита	Зберігається – справа не вирішена по суті
Потреба в додатковому правовому регулюванні	Законодавчо врегульована процедура	Потребує окремого врегулювання в ЦПК України, зокрема: підстав залишення позову без розгляду, судові витрати тощо

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз чинного українського законодавства й міжнародного досвіду свідчить про важливість комплексного використання медіації та мирової угоди для забезпечення ефективного врегулювання цивільно-правових спорів.

Медіація як досудовий або позасудовий інструмент дозволяє сторонам виробити взаємоприйнятне рішення, тоді як мирова угода є офіційним юридичним оформленням досягнутого консенсусу у судовому процесі.

Подальший розвиток законодавства України має враховувати міжнародний досвід і поширювати застосування медіації у судовій системі, що сприятиме розвантаженню судів, збереженню ділових і особистих відносин сторін, а також підвищенню доступності правосуддя.

На підставі проведеного аналізу можна констатувати, що медіація є ефективним інструментом альтернативного вирішення приватно-правових спорів. Вона сприяє зниженню рівня конфліктності між сторонами, забезпечує економію часу та фінансових ресурсів, а також дозволяє врахувати найкращі інтереси учасників спору, зокрема інтереси дітей.

Українське законодавство, передусім Закон України «Про медіацію», створює правові засади для впровадження та розвитку медіаційних процедур. Водночас практика застосування медіації залишається недостатньо розвиненою. Попри наявні переваги, ефективність медіації значною мірою залежить від добровільності участі сторін, їхньої рівноправності, а також професійної компетентності медіатора.

У перспективі медіація може стати не лише альтернативою судовому розгляду, а й невіддільною частиною культури вирішення конфліктів у суспільстві. Сьогодні вже напрацьовано позитивні приклади співпраці судів з медіаторами, створення центрів медіації при судах, ініціатив на рівні місцевих громад.

Своєю чергою мирова угода в цивільному процесі України – це багатофункціональний механізм, що охоплює весь спектр процесуальних стадій, забезпечуючи сторонам свободу розпоряджатися як процесуальними, так і матеріальними правами. Разом із тим, для повного розкриття потенціалу цього інституту важливо подолати низку процедурних бар'єрів – насамперед спростити порядок затвердження мирової угоди на стадії виконавчого провадження, забезпечивши сторонам прямий доступ до суду. Лише такий підхід гарантуватиме дієвість цього механізму й дозволить йому стати ефективним

інструментом побудови справедливої й прогнозованої системи цивільного процесуального права.

Порівняння процесуальних наслідків медіації й мирової угоди у цивільному процесі вказує на їхню взаємодоповнюваність. Медіація як гнучкий, добровільний спосіб врегулювання спору дозволяє сторонам узгоджувати взаємоприйнятні умови у конфіденційній обстановці. Між тим мирова угода, затверджена судом, забезпечує юридичну визначеність, виконавчу силу й остаточність врегулювання спору. Оптимальним варіантом є поєднання цих механізмів: використання медіації для досягнення консенсусу й подальше оформлення результатів у формі мирової угоди, затвердженої судом.

АНОТАЦІЯ

Розділ присвячено порівняльному дослідженню інститутів медіації та мирової угоди як форм альтернативного врегулювання спорів у цивільному процесі України. У роботі висвітлено історичні витоки, концептуальні підходи та сучасне нормативне забезпечення цих інститутів у національному та міжнародному контекстах. Здійснено аналіз правової природи, процедурних особливостей, процесуальних наслідків та ефективності застосування медіації й мирової угоди в умовах трансформації системи правосуддя, цифровізації судочинства та воєнного стану.

Окрему увагу приділено питанням добровільності, диспозитивності сторін, ролі суду та медіатора, а також формальним і неформальним критеріям оцінки результатів примирення. Висвітлено потенціал медіації як гнучкого інструменту консенсусного вирішення спорів, що сприяє зниженню навантаження на судову систему, підвищенню рівня правової культури та ефективності правозастосування. Обґрунтовано дуалістичний характер мирової угоди як правочину та процесуальної дії. За результатами дослідження сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства та інтеграції європейських стандартів у сфері альтернативного вирішення спорів.

Ключові слова: медіація, мирова угода, цивільне судочинство, альтернативне вирішення спорів, судова реформа, доступ до правосуддя, примирення, процесуальна економія.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. OJ. № L 136, 24.5.2008, с. 3 – 8. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/52/oj/eng>

2. Leonard L. Riskin, *Understanding Mediators' Orientations, Strategies, and Techniques: A Grid for the Perplexed*, 1 Harv. Negot. L. Rev. 7 (1996).

3. Models of Mediation. URL: <https://www.stevehindmarsh.co.uk/help-and-advice/models-of-mediation/>

4. Rec(2002)10 – Рекомендація Комітет міністрів державам-членам щодо медіації в цивільних справах (Ухвалена Комітетом міністрів 18 вересня 2002 року на 808-му засіданні заступників міністрів) [Non official translation / Traduction non-officielle] URL: [https://search.coe.int/cm/{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016805b1312%22\],\[%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22}\]](https://search.coe.int/cm/{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016805b1312%22],[%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22}])

5. Recommendation No. R (98)1 on family mediation (Adopted by the Committee of Ministers on 21 January 1998 at the 616th meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/1680747b77>

6. Shonk K. Types of Mediation: Choose the Type Best Suited to Your Conflict. URL: <https://www.pon.harvard.edu/daily/mediation/types-mediation-choose-type-best-suited-conflict/>

7. Types of Alternative Dispute Resolution. Online Master of Legal Studies Programs: website. URL: <https://onlinemasteroflegalstudies.com/career-guides/dispute-resolution/types-alternative-dispute-resolution-adr/>

8. UNCITRAL Model Law on International Commercial Conciliation with Guide to Enactment and Use 2002. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/03-90953_ebook.pdf

9. Азімов К. О. Медіація як альтернатива судовому розгляду в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 104-107. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2025/24.pdf ; <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-3/22>

10. Батожецька О. Проблеми виконання мирових угод у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 49-52.

11. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. С. С. Бичкова. Київ, 2011. 519 с.

12. Білоконь О. Український досвід застосування медіації як позасудового способу врегулювання конфлікту (спору). URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2025/Prezent_Ukr_dosvid_zastos_mediacii.pdf

13. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Оптимізація підготовки цивільних справ до судового розгляду як складова наближення процесуального законодавства України до європейських стандартів судочинства. *Форум права*. 2009. № 1. С. 56–62. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/27.pdf>

14. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду : монографія. Харків : Харків юридичний, 2009. 188 с.

15. Бортнік О. Г. Мирова угода у цивільному судочинстві : дис. ...канд. юрид. наук. Харків, 2007. 189 с.

16. Верба О. Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/library/visnyky/nvsvy/03_2008/08vobsvp.pdf

17. Гарієвська М. Б. Мирова угода як спосіб примирення сторін у цивільному судочинстві: порівняльно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 158-162. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/27.pdf> ; <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.25>

18. Гарієвська М.Б. Проблемні питання визнання мирової угоди в Україні та Німеччині. *Приватне право і підприємництво*. 2011. Вип. 10. С. 207–209.

19. Голобородько Д. В. Структура та види медіаційної діяльності. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4 (78). С. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.31>

20. Гочарова Г. С. Мирова угода та медіація : загальні риси та відмінності між ними. *Право та інновації*. 2013. №4. С. 79-86. URL: <https://openarchive.nure.ua/entities/publication/def5b03b-1338-4027-9ffb-a64d8e85f901>

21. Давидова І. В. Медіація чи мирова угода: особливості застосування при вирішенні спорів. *Актуальні питання юриспруденції*. 2023. № 3. С. 119-122. URL: <https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/22.pdf> ; <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.22>

22. Давидова І. В., Білошкурський М. М. Деякі особливості нормативно-правового забезпечення медіації та діяльності медіаторів. *Часопис цивілістики*. 2023. Вип. 51. С. 83-87. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ce9dc2ab-b0e2-47ef-8e56-f416069ea14d/content>; DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v051.2023.14>

23. Дем'янова О., Бондарчук Д. Сутність та підстави застосування повноваження суду апеляційної інстанції визнати нечинним рішення суду першої інстанції. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2019. Випуск 4. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/legal/article/view/307/308>

24. Державний стандарт соціальної послуги медіації : Наказ Міністерство соціальної політики України від 03.06. 2024 № 269-Н. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1160-24#n4>

25. Калашник Д. В., Калмиков М. Р., Шліхта О. М. Медіація і цивільне судочинство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 173-175. URL: http://lsej.org.ua/4_2023/41.pdf ; <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/41>

26. Калмикова Л. Медіація: модний тренд чи нагальна потреба? *Вісник НААУ* № 12 (97). 2023. с. 32–40. URL: <https://unba.org.ua/publications/8689-mediaciya-modnij-trend-chi-nagal-na-potreba.html>

27. Кармаза О. О. Закон України «Про медіацію»: пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері медіації. Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу: Матеріали VI Міжнар. наук.– практ. конф., 19–20 травня 2022 р. Полтава : ПІЕП, 2022. С. 106–110.

28. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у законі. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2–4. С. 73–77. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.12>

29. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ. Рада Європи. Київ. 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integration-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7>

30. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

31. Короленко В. М. Медіація під час судового провадження в контексті своєчасності розгляду і вирішення цивільних справ. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 530-534. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2024/133.pdf ; <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/131>

32. Котенко Я. В. Особливості впровадження мирової угоди: вітчизняна практика та зарубіжний досвід. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 1. С. 295-300. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/634697.pdf>

33. Куницький Є. В. Мирова угода як форма примирення сторін у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2020. № 3. С. 68-74. URL: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/3_2020/12.pdf ; <https://surl.lu/ivhthb> ; <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.10>

34. Кухно М. Ф., Шапіро В. С. Медіація у цивільному процесі: теоретико-правові аспекти. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 23–24 травня 2019 року). Ч. 1. 2019. С. 149–152. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstreamdownload/123456789/75048/1/Kukhno_mediatsiia_u_tsyvilnomu.pdf

35. Лазур Я. В., Заборовський В. В., Черевко П. П. Мiroва угода в цивільному та господарському процесі: порівняльний аспект дослідження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/37.pdf>; DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.35>

36. Левченко Д., Окунев І., Поліщук В. Аналіз наукових підходів до визначення поняття та моделей медіації як процедури вирішення конфліктів. *Вчені записки Університету «КРОК»* 2025. №1(77). С. 345-352. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/891/946>; DOI: 10.31732/2663-2209-2025-77-345-352

37. Маан Б., Пі ван Р., Романадзе Л., Сергєєва С., Сергєєв Ю. Медіація у цивільних та господарських справах. Проект. URL : <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/615/5ac/7a6/6155ac7a6e5a3765926585.pdf>

38. Мамницький В. Ю., Белей О. В., Дулепа В. П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2019. С. 59–63. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2019/3_2019.pdf#page=59

39. Мележик Ю. Врегулювання спору за участю судді, медіація, мiрова угода, врегулювання спору в третейському суді як заходи альтернативного вирішення спорів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 1. С. 200-204. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/34.pdf>; <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.01.32>

40. Навроцька Ю. В., Воробель У. Б. Медіаційна угода VS мiрова угода в цивільному судочинстві. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 65-73. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/11.pdf; <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.11>

41. Піддубний Д. І. Розвиток інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 3. С. 130–134. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2022.24>

42. Попов В. А. Роль медіації у вирішенні сімейних спорів: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2025. Вип. 87: ч. 1 С. 246-251. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/38-1.pdf> ; <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.1.36>

43. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в цивільній справі № 753/16296/14-ц від 30 вересня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92566561>

44. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 542.
45. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : Постанова ВС України від 12.06.2009 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09#Text>
46. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
47. Прущак В. Є. Історичний аспект розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики* : 2019. Вип. 34. С. 90-95. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/974ca498-d426-42b4-bc02-259c0d80eeb4/content>
48. Рєзнікова В. Медіація (посередництво) як спосіб вирішення господарських спорів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. Вип. 90. С. 10-15.
49. Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>
50. Русінова А. В. Мiroва угода в цивільному процесі: вітчизняний та міжнародний досвід. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132412939.pdf>
51. Соколянський Д. В. Мiroва угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 66. С. 348-353. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0f8816f9-a834-4baa-a4e4-54e612b7e24b/content>
52. Степанова Т. Щодо розмежування понять «медіація», «досудове урегулювання спору» та «урегулювання спору за участю судді». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/8.pdf#
53. Татулич І. Ю. Врегулювання спору за участю судді – примирювальна процедура в цивільному судочинстві. *Modern achievements of EU countries and Ukraine in the area of law: collective monograph* / Editorial board: T. Borowiak, A. Wróbel, T. Kolomoiets. Wloclawek, 2020. P. 1. С. 565–583.
54. Фідря Ю. О. Альтернативні способи вирішення спорів: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 86: ч. 2. С. 242-247. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/320323/310906> ; DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.2.37>

55. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

56. Швецова Л. Альтернативні способи вирішення спорів. 2024. № 1-2. С. 57-65. URL: <https://unba.org.ua/publications/8920-al-ternativni-sposobi-virishennya-sporiv.html>

57. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2005. 624 с.

58. Щодо обов'язкових для усіх судів України правових позицій : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05.12.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007740-11#Text>

59. Юраш І. І. Мирові угоди на окремих стадіях цивільного процесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 78, Т. 1. С. 251-256. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/issue/view/16963> ; <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.1.40>

60. Ясинок М. М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 47.

61. Ятченко Є. О. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. *Судова апеляція*. 2015. № 4. С. 41-48. URL: <https://surl.lu/ivhthb>

Information about the author:

Yanitska Inna Anatoliivna,

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Civil, Notarial and

Enforcement Procedure

National University «Odesa Law Academy»

9, Akademichna str., Odesa, 65009, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-4729-9076>